

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

S i m p o z i j
XIV. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

Split, Hrvatska, 3.–5. rujna 2020.

Sveučilište u Splitu
Poljana kraljice Jelene 1/III

S y m p o s i u m
XIV MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

Split, Croatia, September 3–5, 2020

University of Split
Poljana kraljice Jelene 1/III

Organizatori

Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
Anita Lunić, mag. phil., tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radonić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
prof. dr. sc. Luka Tomašević
izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
izv. prof. dr. sc. Borislav Dadić
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
Josip Guć, mag. phil.
Duje Drago Jurković, mag. phil.
Antonio Kovačević, mag. phil.

Simpozij se organizira uz potporu

Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Sveučilišta u Splitu
Turističke zajednice grada Splita

Sadržaj / Contents

<i>Mislav Kukoč, Uvod: XIV. Mediteranski korijeni filozofije /</i>	
<i>Introduction: XIV Mediterranean Roots of Philosophy . . . . .</i>	5
<i>Program simpozija / Programme of the Symposium . . . . .</i>	11
<i>Sažeci izlaganja / Paper Abstracts . . . . .</i>	19
<i>Adresar sudionika / Addresses of the Participants . . . . .</i>	67

Uvod

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

XIV. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOVIJE

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *XIV. Mediteranski korijeni filozofije*, koji se održava od 3. do 5. rujna 2020. godine u dvorani Sveučilišta u Splitu, smještenoj na pročelju Peristila, u središtu veličanstvene Dioklecijanove palače, spomenika nulte kategorije svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a, što kao ogledni primjerak mediteranske kulturne baštine savršeno korespondira s duhom i svrhom simpozija.

Mediteran je kolijevka zapadnoeuropske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijedjem hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadnoeuropske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. stoljeća pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije, da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima, također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježje dalnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijede, Bizant, orientalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stupaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapima, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih filozofa, Avicene, Averroesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljenou naslijede Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premisa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediteranski korijeni filozofije*. Dakako, ne i je-

dini. Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsjajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počev od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko, ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturalnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li *mediteranski korijeni filozofije* na nastanak i razvoj suvremene filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao prepostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigm

Sudionici *Mediteranskih korijena filozofije* primjetit će pomak u terminu godišnjeg simpozija: umjesto travnja rujan. Na to su nas primorale aktualne zdravstvene neprilike, što su se proširile, ne samo Hrvatskom i Mediteranom, nego i čitavim svijetom. Negativni učinci globalizacije izazvali su pandemijsku naježdu *krunskog virusa*, kako ga je domisljato imenovao pjesnik, diplomat i liječnik Drago Štambuk. *Dok topovi pucaju, muze šute*, veli se, no *Minervina sova*, prkoseći im, hrabro polijeće našim mediteranskim nebom, a njezinu zovu odazvalo se, s prijavljenim priopćenjima, dvadesetidvoje autorica i autora iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Slovačke i iz različitih dijelova Hrvatske, kao i nekoliko ostalih sudionika simpozija.

Naime, nastavljujući tradiciju promoviranja novih izdanja tematski vezanih uz *Mediteranske korijene filozofije*, na simpoziju će ove godine biti predstavljene tri međusobno veoma različite publikacije. Prva je foto brevijar *Mediteranski armerun. Jadranske letere i litrati* (Udruga »Mala filozofija«, Zadar, 2020.), autora Bruna Čurka (tekstovi) i Stipe Suraća (fotografije), koju će, pored autora tekstova, predstaviti Mislav Kukoč; potom slijedi slikovnica *Filozofija – ma što pak je to? 13 priča o antičkim*

filozofima (Udruga »Mala filozofija«, Zadar, 2019.) autora Bruna Ćurka i Matije Mate Škerbića (ilustrirao Mirko Čalušić), koju će predstaviti Ćurko i Josip Guć; te na koncu, *last but not least*, monografija *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu* (TIM press, Zagreb, 2020.) autora Andelka Milardovića, uz kojega će knjigu predstaviti Marita Brčić Kuljiš.

Kada tomu pribrojimo da su tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107, 116, 137 i 146 te *Metodički ogledi* br. 33, 34 i 40, kao i u opsežnim zbornicima *Filozofija Mediterana* (HFD, Zagreb, 2009.) i *Mediteranski korijeni filozofije* (HFD-FFST, Zagreb–Split, 2016.), onda to neprijeporno potvrđuje dojam da *Mediteranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag u mediteranskom duhovnom prostoru.

Introduction

Mislav Kukoč

President of the Organization Committee of the Symposium

XIV MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

The Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *XIV Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place from September 3 to September 5, 2020 in the conference hall of the University of Split, situated in the front of Peristil, in the center of the magnificent Diocletian's palace, a zero category monument of the global cultural heritage under the patronage of UNESCO which, as a representative piece of Mediterranean cultural heritage, suits the spirit and the purpose of the symposium perfectly.

The Mediterranean is the cradle of western philosophy and science which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition, sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science begin their historical development at the start of 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spreads to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of ancient Mediterranean. Later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage and Rome is also crucially related to the Mediterranean. Creation, conflict and mutual permeation of Mediterranean cultures, a distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, Byzantine world, Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and the work of

its leading philosophers Avicenna, Averroes and Ibn Haldun returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy back to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy which, both in its beginnings and on its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius) and Ruder Bošković (Roger Joseph Boscovich), to mention only the most significant figures.

A third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space which gave birth to the current intercivilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the *Mediterranean roots of philosophy* influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of intercivilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

Participants of the *Mediterranean Roots of Philosophy* will notice a shift in the timing of the annual symposium: September instead of April. We are forced to do so due to the current health problems, which spread not only through Croatia and Mediterranean, but also throughout the world. The negative effects of globalization have caused a pandemic invasion of the *crown virus*, as it was ingeniously named by the poet, diplomat and physician Drago Štambuk. One says: *when the cannons are heard the muses are silent*, however the *owl of Minerva*, defying them, bravely flies through our Mediterranean sky, and her call was answered by twenty-two authors with reported presentations from Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Slovakia and various parts of Croatia, as well as several other symposium participants.

Namely, continuing with the tradition of promoting newly-published works thematically related to the *Mediterranean Roots of Philosophy*, this year the symposium will introduce the public to three mutually very different monographs. The first is *Mediterranean Armerun. Adriatic Letters and Images* photo breviary (Association “Petit Philosophy,” Zadar, 2020), authored by Bruno Ćurko (texts) and Stipe Surać (photographs), which will be presented by the author of the texts and Mislav Kukoč; followed by *Filozofija – ma što pak je to? 13 priča o antičkim filozofima* picture book (Association “Petit Philosophy,” Zadar, 2019) authored by Bruno Ćurko and Matija Mato Škerbić (illustrations by Mirko Čalušić), which will be presented by Ćurko and Josip Guć; last but not least, *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu* monograph (TIM Press, Zagreb, 2020) authored by Andelko Milardović, which will be presented by the author and Marita Brčić Kuljiš.

When we add that thematic sections from the past symposia have been published in journals *Filozofska istraživanja* (no. 107, 116 and 137), *Metodički ogledi* (no. 33, 34 and 40), as well as in voluminous proceedings named *Filozofija Mediterana (Philosophy of the Mediterranean)* published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2009 and *Mediteranski korijeni filozofije (Mediterranean Roots of Philosophy)* published in Split and Zagreb in 2016 in the edition of the Croatian Philosophical Society and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, it is clear, then, that the *Mediterranean Roots of Philosophy* symposium has had a notable material and spiritual influence in the Mediterranean cultural area.

PROGRAM SIMPOZIJA /
PROGRAMME OF THE SYMPOSIUM

Četvrtak, 3. rujna 2020. / Thursday, September 3, 2020

10.00–10.30 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and welcoming speeches*

Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora simpozija / President of the Organization Committee of the Symposium

Bruno Ćurko, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva / President of the Croatian Philosophical Society

Tonći Kokić, pročelnik Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Head of the Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Gloria Vickov, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Dragan Ljutić, rektor Sveučilišta u Splitu / Rector of the University of Split

10.30–10.45 **Pavo Barišić** (Hrvatska/Croatia): Mediteranski stupovi europske kulture danas / Mediterranean Pillars of European Culture Nowadays

10.45–11.00 **Mislav Ježić** (Hrvatska/Croatia): Je li helenska filozofija dokaz o nužnoj odvojenosti prave filozofije od religije? / Does Hellenic Philosophy Prove the Necessity of Separation of the True Philosophy from Religion?

11.00–11.15 **Andelko Milardović** (Hrvatska/Croatia): Genealogija mediteranskih korijena politologije / Genealogy of Mediterranean Roots of Political Science

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Break*

12.00–12.15 **Stjepan Marušić** (Hrvatska/Croatia): Miletска škola i rođenje kritičkog mišljenja / The Milesian School and the Birth of Critical Thinking

12.15–12.30 **Slobodan Stamatović** (Hrvatska/Croatia): Nova slika antičke filozofije i veliki povratak Platonu / A New Image of Ancient Philosophy and the Great Return to Plato

12.30–12.45 **Duje Drago Jurković** (Hrvatska/Croatia): Aktualnost filozofije Marka Aurelija / Topicality of Marcus Aurelius' Philosophy

12.45–13.00 **Denis Karanušić** (Hrvatska/Croatia): Stoicizam kao lijek: Descartes i princeza Elizabeta / Stoicism as a Cure: Descartes and Princess Elizabeth

13.00–13.30 *Rasprava / Discussion*

13.30–15.30 *Pauza za ručak / Lunch break*

15.30–15.45 **Ivan Bekavac Basić** (Hrvatska/Croatia): *De optimo genere interpretandi* svetog Jeronima / Saint Jerome's *De optimo genere interpretandi*

15.45–16.00 **Hrvoje Relja** (Hrvatska/Croatia): Tomističko poimanje čuda / Tomistic Understanding of Miracles

16.00–16.15 **Dževad Zečić** (Bosna i Hercegovina / Bosnia and Herzegovina): Mistično i simboličko značenje brojeva kod tajnog udruženja Ikhwan al-Safa / The Mystical and Symbolic Significance of Numbers in the Ikhwan al-Safa Secret Society

16.15–16.30 **Fulvio Šuran** (Hrvatska/Croatia): In memoriam: Emanuele Severino (1929.–2020.). Od bitka u vremenu do bitka u vječnosti / In Memoriam: Emanuele Severino (1929–2020). From Being in Time to Being in Eternity

16.30–17.00 *Rasprava / Discussion*

17.00–17.15 *Pauza / Break*

17.15–18.30 *Predstavljanje knjiga / Presentation of publications*

- **Bruno Ćurko & Stipe Surać**, *Mediteranski armerum. Letere i litrati*, Mala filozofija, Zadar, 2019.

Predstavljači / Presenters: **Mislav Kukoč & Bruno Ćurko**

- **Bruno Ćurko & Matija Mato Škerbić**, *Filozofija – ma što pak je to? 13 priča o antičkim filozofima*, Mala filozofija, Zadar, 2019.
Predstavljači / Presenters: **Josip Guć & Bruno Ćurko**
- **Andelko Milardović**, *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu*, TIM Press, Zagreb, 2020.
Predstavljači / Presenters: **Marita Brčić Kuljiš & Andelko Milardović**

Petak, 4. rujna 2020. / Friday, September 4, 2020

- 10.00–10.15 **Tonći Kokić** (Croatia/Hrvatska): Anthropogenic Global Warming. *Pro et contra* / Ljudski utjecaj na globalno zagrijavanje. *Pro et contra*
- 10.15–10.30 **Bruno Ćurko** (Croatia/Hrvatska): A View on the Mediterranean Tuna through the Prism of Cultural Zoology / Pogled na mediteransku tunu kroz prizmu kulturne animalistike
- 10.30–10.45 **Barbora Bad'urová** (Slovakia/Slovačka): The Idea of Prosociality and Ancient Greek Philosophy and Ethics / Ideja prosocijalnosti te antička grčka filozofija i etika
- 10.45–11.00 **Boris Vukićević** (Montenegro/Crna Gora): Montenegrin Mediterranean: a History of Longing for Belonging / Crnogorski Mediteran: povijest žudnje za pripadnošću
- 11.00–11.30 *Rasprava / Discussion*
- 11.30–11.45 *Pauza / Break*
- 11.45–12.00 **Saša Mrduljaš** (Hrvatska/Croatia): Crna Gora: od poprišta »sukoba civilizacija« do funkcionalnog multikulturalnog društva / Montenegro: from a Scene of a “Clash of Civilizations” to a Functional Multicultural Society

- 12.00–12.15 **Vladimir Rismundo** (Hrvatska/Croatia): Mit kao pre-filozofjsko sredstvo spoznaje: vizualna i narativna analiza mita o Medeji / Myth as a Pre-philosophical Tool of Cognition: Visual and Narrative Analysis of the Myth of Medea
- 12.15–12.30 **Mile Marinčić** (Hrvatska/Croatia): Sv. Bonaventura – čovjek je slika Boga / St. Bonaventure – the Human as the Image of God
- 12.30–12.45 **Marko Marina** (Hrvatska/Croatia): Slučaj Galileo: problematika odnosa znanosti i vjere / The Case of Galileo Galilei: the Problem of the Relationship Between Science and Religion
- 12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*
- 13.15–15.15 *Pauza za ručak / Lunch break*
- 15.15–16.15 *Sastanak Splitskog filozofskog kruga / Meeting of the Split Philosophical Circle*
- 16.15–16.30 *Pauza / Break*
- 16.30–16.45 **Zlatko Juras** (Hrvatska/Croatia): Boškovićeva atomistika i načela kvantne fizike / Bošković's Atomistics and Principles of Quantum Physics
- 16.45–17.00 **Ivan Peović** (Hrvatska/Croatia): Razvoj dubrovačkog republikanizma u XVII. i XVIII. stoljeću: Tomo Basiljević i Ivo Natali / Development of Ragusan Republicanism in the XVII and XVIII Centuries: Tomo Bassegli and Ivo Natali
- 17.00–17.15 **Marita Brčić Kuljiš** (Hrvatska/Croatia): Legalna prava ilegalnih imigranata / Legal Rights of *Illegal* Immigrants
- 17.15–17.45 *Rasprava / Discussion*
- 17.45 *Zatvaranje simpozija / Closing ceremony*

SAŽECI IZLAGANJA /
PAPER ABSTRACTS

BARBORA BADUROVÁ

*Faculty of Education, Matej Bel University, Banská Bystrica, Slovakia /
Pedagoški fakultet, Sveučilište Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovačka*

The Idea of Prosociality and Ancient Greek Philosophy and Ethics

The idea of prosociality is a key concept in Ethical education not just in Slovakia. The model of prosociality in Ethical education is based on the ideas of Spanish psychologist R. R. Olivari. Prosociality or prosocial behavior has various interpretations but it usually includes positive actions towards others such as helping, sharing, giving, cooperation, etc. It is often interpreted similarly to altruism. The paper will point out elements of this concept also in ancient Greek philosophy and ethics and compare it with contemporary understanding. For instance, Aristotle understood the human being as social – *zoon politicon*, closely linked to society and developing virtues in society. Virtuous and unselfish leaders and citizens were the ideal for him, as well as, e.g., for Plato, who also agrees with a certain interpretation of prosociality.

Ideja prosocijalnosti te antička grčka filozofija i etika

Ideja prosocijalnosti ključan je koncept ne samo u slovačkoj etičkoj edukaciji. Model prosocijalnosti u etičkoj edukaciji osniva se na idejama španjolskog psihologa R. R. Olivara. Postoje različite interpretacije prosocijalnosti ili prosocijalnog ponašanja, no one obično uključuju pozitivne akcije spram drugih, poput pomaganja, dijeljenja, davanja, suradnje itd. Često je tumačena blisko altruizmu. Ovaj će rad također istaknuti elemente ovog koncepta u antičkoj grčkoj filozofiji i etici te ih usporediti sa suvremenim razumijevanjem. Primjerice, Aristotel je ljudski bitak razumijevao kao socijalan – *zoon politicon*, blisko vezan za društvo i razvijanje vrlina u njemu. Vrli i nesobični vođe i građani za njega su predstavljali ideal, kao i za, primjerice, Platona, koji se također slaže s izvjesnom interpretacijom prosocijalnosti.

PAVO BARIŠIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

Mediteranski stupovi europske kulture danas

Promatra li se velebna zgrada europske kulture i pokuša li se proniknuti do njezine biti i identiteta, tada se pogledu ponajprije otvaraju njezina tri stupa koja su ponikla u mediteranskom ozračju – helenska filozofija, rimsko pravo i kršćanska duhovnost. Tako je u svojemu ocrtu europskih kulturnih odrednica postupio začetnik paneuropske ideje filozof Richard Coudenhove-Kalergi. Prvo je ukazao na znameniti prijelaz iz svijeta mita u svijet logosa u helenskom stožernom dobu svjetske povijesti. Na tom je stupu grčka mudrost sagradila perivoj filozofije i znanosti koji je postao planetarna uspješnica. Drugi je kulturni stup oslonjen na rimsku pravnu stećevinu iz koje je izvedena suvremena ideja pravedne države i vladavine prava. Treća je supstancija europske uljudbe kršćanska duhovnost iznikla iz mediteranske mješavine kultura i razumijevanja čovjeka, Boga i svijeta. U ovom izlaganju razmatram u kakvom se stanju nalaze ta tri stupa na početku trećega tisućljeća. Jesu li uzdrmana i mogu li održati Europu na životu i ujedinjenju? Povezana su ta pitanja s dvojbama o budućnosti europske kulture i identiteta Europe u cjelini.

Mediterranean Pillars of European Culture Nowadays

If one looks at the magnificent building of European culture and tries to come to terms with its essence and identity, then its three pillars, which originated in the Mediterranean atmosphere – Hellenic philosophy, Roman law and Christian spirituality – are opened up to the view. Such was the approach of philosopher Richard Coudenhove-Kalergi, the originator of the Pan-European idea, in his outline of European cultural determinants. He first pointed to the notable transition from the

world of Mythos to the world of Logos in Hellenic axial age of world history. On this pillar, Greek wisdom built a garden of philosophy and science that became a planetary success story. The second cultural pillar relies on Roman legal acquis from which the contemporary idea of the just state and rule of law is derived. The third substance of European civilisation is Christian spirituality that emerged from the Mediterranean mixture of cultures and understanding of man, God and the world. In this paper, I discuss the question of the contemporary state of these three pillars at the beginning of the third millennium. Are they shaken and can they keep Europe alive and united? These questions are linked to doubts about the future of European culture and the identity of Europe as a whole.

IVAN BEKAVAC BASIĆ

Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia

***De optimo genere interpretandi* svetog Jeronima**

Sveti Jeronim (lat. *Sanctus Eusebius Sophronius Hieronymus*, oko 346.–420.) oko 396. piše Pamahiju (lat. *Pammachius*), svome prijatelju još od školskih dana, pismo *De optimo genere interpretandi* (*Epistola LVII.*), u kojem se polemički osvrće na svog tužitelja (*accusator meus*) Rufina, koji kudi Jeronimove prijevode knjiga *Svetog Pisma* s grčkog na latinski. Nastojeći potvrditi svoje stavove o prevođenju, poziva se na ugledne autoritete rimske književnosti i prevoditelje (Horacija, Cicnerona, Terencija, Plauta), kao i na analizu prijevoda *Svetog Pisma* s hebrejskoga na grčki u *Septuaginti*. Ovom poslanicom želi saprati sa sebe optužbu da je krivotvoritelj (*falsarius*), pa se povjerava prijatelju Pamahiju.

U referatu se tematizira problem prevođenja uopće te aktualnost teza sv. Jeronima o prevođenju s osvrtom na Jeronimove prijevode.

Saint Jerome's *De optimo genere interpretandi*

Around the year of 396, Saint Jerome (Lat. *Sanctus Eusebius Sophronius Hieronymus*, c. 346–420) writes to Pammachius, his friend from school days, a letter *De optimo genere interpretandi* (*Epistola LVII.*), in which he polemically refers to his accuser (*accusator meus*) Rufinus, who criticizes Jerome's translations of the books of Holy Scripture from Greek into Latin. In an effort to confirm his views on translation, he refers to eminent authorities of Roman literature and translators (Horace, Cicero, Terence, Plautus), as well as to an analysis of the translation of Holy Scripture from Hebrew to Greek in the *Septuagint*. With this epistle, he wants to dispel the accusation that he is a forger (*falsarius*), so he confides in his friend Pammachius.

The paper deals with the problem of translation in general and the topicality of Saint Jerome's theses on translation with reference to Jerome's translations.

MARITA BRČIĆ KULJIŠ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

Legalna prava *ilegalnih* imigranata

Ilegalni/irregularan/nedokumentirani ili neautorizirani imigrant osoba je koja nema službeno dopuštenje od strane države za boravak na njenom teritoriju. Međunarodna organizacija za migracije (IOM) definira ilegalnu/irregularnu/neautoriziranu migraciju kao onu koja se odvija izvan postojeće zakonske regulative, odnosno koja se događa izvan postojećih imigracijskih zakona koji vrijede za pojedinu državu.

Iako je sam pojam *ilegalan imigrant* sporan, ovdje ga koristimo da bismo pojasnili relaciju između statusa ilegalnih imigranata (koji nije usklađen sa zakonima pojedine države) i njihovih prava (koja im država, pod čijom se jurisdikcijom nalaze, treba osigurati).

U izlaganju ćemo predstaviti koncept *prava ilegalnih imigranata na (legalna) prava* koja im treba osigurati država u kojoj se oni nalaze *ilegalno*.

Legal Rights of *Illegal* Immigrants

An illegal/irregular/undocumented or unauthorized immigrant is a person who is not officially authorized by the state to reside in its territory. The International Organization for Migration (IOM) defines illegal/irregular/unauthorized migration as one that takes place outside existing legislation or that happens outside the existing country-specific immigration laws.

Although the term *illegal immigrant* is controversial, we use it here to clarify the relationship between the status of illegal immigrants (which is not compliant with the laws of a particular country) and the rights (which the state, under whose jurisdiction they are, is supposed to secure).

In the presentation, we will introduce the concept of *the rights of illegal immigrants to the (legal) rights* that should be provided to them by the state in which they are *illegally*.

BRUNO ĆURKO

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

A View on the Mediterranean Tuna through the Prism of Cultural Zoology

Nikola Visković (1938) presented the concept of cultural zoology to the scientific public in the 1990s and defined it as a “review of the many-sided and multifaceted animal – man relationship in the unique history of life on Earth”. From this definition, it is evident that cultural zoology is an inexhaustible source of research into the relationship of humans to other, non-human animals. One of its many topics is the relationship of people in the Mediterranean towards tuna fish (*Thunnus*). Our Mediterranean ancestors from the Stone Age painted tuna on the walls of Sicilian caves. The ancient Greeks prayed to Poseidon, the god of the sea, that the tuna that had just been caught would not escape until the net was pulled ashore or onto the ship. Tuna was an ideal sacrifice for Poseidon because of the amount of its blood. Festivals dedicated to Poseidon would begin with the sacrifice of tuna. The Greeks considered tuna an omnipotent fish. The name ‘tuna’ comes from the Greek *thunnos* meaning “to bounce” or “hurry,” so it is obvious that from the beginning of history tuna has been known as an extremely fast fish. Salted tuna was “designed” by the Phoenicians and perfected by the Romans. Aristotle himself claimed that tuna is much tastier when eaten in the fall than in the summer. Today, tuna is a favorite delicacy for people around the world but also a good source of income for fishermen and breeders along the Mediterranean coast.

Pogled na mediteransku tunu kroz prizmu kulturne animalistike

Profesor Nikola Visković, tvorac koncepta kulturne animalistike, istu definira kao »prikaz mnogostranih i mnogoznačnih relacija životinja

– čovjek u jedinstvenoj povijesti života na Zemlji«. Iz same je definicije vidljivo kako je kulturna animalistika neiscrpno vrelo istraživanja odnosa čovjeka prema drugim, ne-ljudskim životinjama. Jedna od mnogobrojnih tema je i odnos ljudi na Mediteranu prema tuni (*Thunnus*). Naši mediteranski preci iz kamenog doba slikali su tunu po zidovima sicilijanskih špilja. Stari Grci molili su se Posejdonu, bogu mora, da tuna koja se tek ulovila u mrežu ne pobegne dok se mreža ne izvuče na kopno ili brod. Tuna je zbog količine svoje krvi bila idealna žrtva Posejdona. Festivali posvećeni Posejdonu započinjali bi žrtvovanjem tune. Grci su tunu smatrali svemoćnom ribom. Naziv ‘tuna’ dolazi od grčkog *thunnos* u značenju »odskočiti« ili »žuriti«, pa je očito kako je od početka povijesti tuna bila poznata kao izuzetno brza riba. Usoljenu tunu »osmislili« su Feničani, a usavršili Rimljani. Aristotel je raspravljao o tunama u svojim knjigama o životinja, a tvrdio je kako je tuna mnogo ukusnija kad je se jede u jesen nego u ljeto. Sve do današnjih dana i masovnog uzgoja i masovne eksploracije tune, ta je riba usko povezana s ljudima koji naseljavaju otoke i obale Mediterana.

MISLAV JEŽIĆ

Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb, Croatia

Je li helenska filozofija dokaz o nužnoj odvojenosti prave filozofije od religije?

Karl Praechter (*Friedrich Ueberwegs Grundriss* 1953., 8) u svojoj inače vrlo pouzdanoj *Philosophie des Altertums* kaže: »Kod Istočnjaka općenito ostaje spekulacija toliko u službi religije i pojedinih znanosti da se u njih o nekoj filozofiji u pravome smislu ne može govoriti.« Dopushta da su Indijci donekle izuzetak po razvijanju metafizike i logike, ali im je filozofija ipak usko vezana uz religiju. Uz prigovor da druge kulture nemaju ni imena ni pojma filozofije, ili da ne izvode filozofske stavove strogim racionalnim postupcima, prigovor vezanosti uz religiju različiti zapadni auktori najčešće navode kao razlog što iz pregleda filozofije izostavljuju neeuropske ili nezападне filozofske tradicije. No zapadna filozofija jednako je vezana uz religiju od Philona, Justina, Klementa i Origena do suvremenih personalista i neoskolastičara, ali i do suvremenih ateista i agnostika, kao i arapska, ili kao indijska, kineska i svaka druga koja se razvija u kulturi u kojoj postoje sveti ili vjerski mjerodavni tekstovi, iako se povremeno prema njima može odnositi ne samo kritički, nego i pobijatelski. Je li helenska filozofija dovoljan i je li uopće dobar dokaz da prava filozofija mora biti slobodna od svake vezanosti uz religiju?

Does Hellenic Philosophy Prove the Necessity of Separation of the True Philosophy from Religion?

Karl Praechter in his usually very reliable *Philosophie des Altertums* (*Friedrich Ueberwegs Grundriss* 1953, 8) says: “Among the Easterners, speculation remains in general so subservient to religion or to particular sciences that one cannot speak of a true philosophy.” He admits that the

Indians are partly an exception because they did develop metaphysics and logic, but their philosophy, however, is closely connected with religion. Along the objections that other cultures have no term or concept for philosophy, or that they do not derive philosophical statements by strictly rational procedures, Western authors often cite the connection with religion as the reason why they omit non-European or non-Western philosophical traditions from their surveys. However, Western philosophy is equally linked with religion since the authors like Philo, Justin, Clement or Origen up to modern personalists or neoscholastics, or even atheists and agnostics, as well as Arabic philosophy, or Indian, or Chinese, or any other philosophy developing in any culture with holy or religiously authoritative texts, although it can sometimes have a critical or even negative attitude towards them. Is Hellenic philosophy a sufficient or at least a valid proof that true philosophy must be free of any connection with religion?

ZLATKO JURAS

Matica hrvatska, Podstrana, Hrvatska /
Matica hrvatska, Podstrana, Croatia

Bošković atomistika i načela kvantne fizike

Ruđer Bošković u *Teoriji prirodne filozofije* (1757) implicira pojavu valno-čestične naravi materije po točkama materije izvorištima sila među njima. Produktom ovih počela nastaju složevine čija valna priroda slijedi iz oscilatornog karaktera sila, a čestična iz ravnoteže sila u točkama kohezije. Energija predstavljena kvantima površina ispod krivulje sila razdvaja stabilne od labilnih putanja. Ovo inspirira Thomsona za model atoma (1903). Bohr je Einsteinovu kvantizaciju za fotone (1905), s obzirom na Planckovu hipotezu (1900) o kvantima energije, primjenio na elektronske orbitale u atomu. Analogno Boškovićevu konceptu sila i stabilnih putanja, razvija se kvantno mehanički model atoma, a valnu teoriju materije sve do relativističke formulacije nadograđuju Schrödinger, Dirac te Heisenberg (relacije neodređenosti) i Feynman spominjući Boškovićev doprinos mijeni determinizma klasične mehanike u koncept vjerojatnoće i neodređenosti mikrosvijeta kvantne fizike.

Bošković's Atomistics and Principles of Quantum Physics

Ruđer Bošković in *The Theory of Natural Philosophy* (1757) implies the appearance of the wave-particle nature of matter by points of matter as sources of force among them. This substance produces complexes whose wave nature follows from the oscillatory character of forces, and particle nature from equilibrium of forces at points of cohesion. Energy is represented by the quanta of surfaces below the force curve, separating the stable from the labile trajectories. That inspired Thomson for the atom model (1903). Bohr applied Einstein's quantization for photons (1905), with respect to Planck's hypothesis of energy quanta (1900), to electron orbitals in an atom. Analogous to Bošković's concept of forces and stable trajectories, a quantum mechanical model of atoms develops, and the wave theory of matter is upgraded by Schrödinger, Dirac, Heisenberg (indeterminacy relations) and Feynman, mentioning Bošković's contribution to changing the determinism of classical mechanics into the concept of probability and quantum physics.

DUJE DRAGO JURKOVIĆ

Split, Hrvatska /

Split, Croatia

Aktualnost filozofije Marka Aurelija

Jedan od posljednjih »dobrih« rimskih careva i posljednji veliki predstavnik stoičke filozofije, Marko Aurelije, koji je vladao u zahtjevnom vremenu polaganog zalaska Rimskog Carstva, prodora barbara i u doba Antoninske kuge, svoje djelo pisao je »Samomu sebi«, na hladnim sjevernim granicama Rimskog Carstva. Život mu je obilježilo vrijeme krize i nesigurnosti koje se puno ne razlikuje od vremena u kojem i sami živimo, stoga iz filozofije Marka Aurelija danas možemo izvući brojne lekcije. Stoicizam kao filozofija, posebno misao Marka Aurelija, danas postaje sve popularnija i brojni suvremenici autori ne kriju kako su inspirirani upravo mislima ovog antičkog mislioca, dok njegove brojne tvrdnje, misli i zaključci postaju *self-help* internetski alat kojim se ljudi služe kako bi poboljšali svoje živote i dali im određeni smisao.

Topicality of Marcus Aurelius' Philosophy

One of the last “good” roman emperors and the last great representative of the Stoic philosophy Marcus Aurelius, who ruled in the difficult time of the slow decline of the Roman Empire, barbarian invasions, and the time of the Antonine Plague, wrote his book *To Himself* on the cold northern frontier of the Roman Empire. His life was marked by a time of crisis and insecurity not much different from the time we live in, so today we can learn much from the philosophy of Marcus Aurelius. Stoicism as a philosophy, especially the thought of Marcus Aurelius, is becoming increasingly popular today and many contemporary authors acknowledge that they are inspired by the thoughts of this ancient thinker, while his many claims, thoughts and conclusions are becoming a self-help online tool that people use to improve their lives and give them a certain meaning.

DENIS KARANUŠIĆ

Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik, Hrvatska /
Antun Vrančić Gymnasium, Šibenik, Croatia

Stoicizam kao lijek: Descartes i princeza Elizabeta

Tumačenje ideja i stavova preko pisama nije nešto neuobičajeno u bogatoj filozofskoj tradiciji. Time se koristio i Descartes, bilo obrazlažući i pojašnjavajući već objavljene filozofske ideje, bilo sugerirajući priateljima svoj način razmišljanja kao pomoć u njihovim misaonim zavrzelamama. Adresati njegovih pisama poznate su osobe tog doba, među kojima i mlada princeza Elizabeta od Bohemije. U vrlo lijepoj i prijateljskoj atmosferi, sadržajem ispunjenim međusobnim dodvoravanjem, pijetetom, ali i iskrenošću i kritikom, Descartes i Elizabeta, poput aktera iz Platonovih dijaloga, vode raspravu oko temeljnih filozofskih pitanja. U ovom radu pažnju posvećujemo strastima koje opterećuju mladu Elizabetu. Descartesovi odgovori na njena pisma sadržavaju elemente stoičke filozofske tradicije koja je poput lijeka za Elizabetinu bolest. Uz stoicizam i vlastitu psihologiju i fiziologiju Descartes Elizabetu savjetuje kako da kontrolira strasti i osjećaje. Jedna je od posljedica ovih razgovora preko pisama to što će kasnije Descartes, pred kraj svog života, napisati poseban traktat o strastima duše.

Stoicism as a Cure: Descartes and Princess Elizabeth

The interpretation of the ideas and attitudes through letters is not unusual in the rich philosophical tradition. In his letters Descartes was explaining and clarifying already published philosophical ideas, suggesting any of his friends his way of thinking to help them when having thought dilemmas or obstacles to overcome. The addressees of his letters are celebrities of the time, including the young Princess Elizabeth of Bohemia. In a very nice and friendly atmosphere, filled with mutual flattery, piety, honesty and criticism, Descartes and Elizabeth, like actors

of Plato's dialogues, are arguing about the fundamental philosophical questions. In this paper, we pay attention to the passions that burden young Elizabeth. Descartes's responses to her letters contain elements of the Stoic philosophical tradition that is like a cure for Elizabeth's illness. With Stoicism and his own psychology and physiology, Descartes advises Elizabeth how to control her passions and emotions. One of the consequences of these conversations through letters is that later, toward the end of his life, Descartes would write a special treatise on the passions of the soul.

TONČI KOKIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

Anthropogenic Global Warming. *Pro et contra*

Climate changes and global warming are facts. Still, when interpreting these facts there is a dilemma as to whether the cause is human action (greenhouse gas emissions), as claimed by 97% of published relevant scientific papers, or whether it is a natural process of alternating between ice ages and interglacial periods. CO₂ is not a major greenhouse gas, but high concentrations of CO₂ in the air (400 ppm) are higher than the historical average (280 ppm), and man participates in the carbon cycle with 3.4–3.8% of the total CO₂ emitted (26–29 gigatons of 750 gigatons in total). Proponents of anthropogenic global warming point to a significant increase in CO₂ emissions into the atmosphere and an increase in global mean temperature by 0.74 ± 0.18 °C over the last 100 years. Sceptics, on the other hand, point to historical periods with higher temperature fluctuations, and faster warming than in modern times, with equally high CO₂ levels. The philosophy of science seeks to evaluate these two points of view through philosophical and scientific methodology.

Ljudski utjecaj na globalno zagrijavanje. *Pro et contra*

Klimatske promjene i globalno zagrijavanje su činjenica. Kod interpretacije ove činjenice postoji dilema je li uzrok ljudsko djelovanje (ispuštanje stakleničkih plinova), kako tvrdi 97% objavljenih relevantnih znanstvenih radova, ili je riječ o prirodnom procesu izmjene ledenih i međuledenih doba. CO₂ nije glavni staklenički plin, ali je visoka koncentracija CO₂ u zraku (400 ppm) viša od povijesne prosječne vrijednosti (280 ppm), a čovjek sudjeluje u ugljičnom ciklusu s 3,4–3,8% sveukupno ispuštenog CO₂ (26–29 gigatona od ukupno 750 gigatona).

Zagovornici antropogenog globalnog zagrijavanja ističu porast ispuštanja CO₂ u atmosferu i porast globalne srednje temperature za $0,74 \pm 0,18$ °C u zadnjih 100 godina. Skeptici, s druge strane, ističu povjesna razdoblja s višim oscilacijama temperature, bržim zagrijavanjima nego je suvremeno i ona s podjednako visokom količinom CO₂. Filozofija znanosti pokušava vrednovati ova dva gledišta filozofskom i znanstvenom metodologijom.

MARKO MARINA

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

Slučaj Galileo: problematika odnosa znanosti i vjere

Kao što je rečeno u samom opisu skupa, Mediteran predstavlja svojevrsnu kolijevku civilizacije. Pod utjecajem judeokršćanstva, grčke filozofije i rimskog prava, oblikovan je i odnos između znanosti i kršćanstva koji se tijekom povijesti pokazao izuzetno kompleksnim. Slučaj Galilea Galileija predstavlja vrlo vjerojatno najpoznatiju epizodu tog odnosa. Moja je namjera ukazati na sve bitne čimbenike koji su djelovali na razvoj odnosa Galileija i Katoličke crkve te objasniti kako dvije specifično radikalne paradigme ne mogu izdržati teret kritičke evaluacije. Prema prvoj paradigmi (izuzetno popularnoj u široj javnosti), »slučaj Galileo« primjer je *par excellance* višestoljetnog sukoba Katoličke crkve i prirodnih znanosti prilikom kojeg je Crkva činila sve što je bilo u njezinoj moći da spriječi razvoj znanosti i obrazovanja. Prema drugoj paradigmi, ishod slučaja Galileo bio je očekivan. Talijanski je znanstvenik zaslužio kaznu ne samo zato što je prekršio crkvene zakone, već i zato što nije poštivao tadašnju znanstvenu metodu i zakone logičkog zaključivanja. Teza mog izlaganja može se sažeti na sljedeći način: nemoguće je istinski razumjeti čitav slučaj bez da se obje prethodno navedene paradigme odbace. »Slučaj Galileo« predstavlja višeslojni proces unutar kojeg su djelovali različiti politički, društveni, ekonomski, religijski i intelektualni faktori.

The Case of Galileo Galilei: the Problem of the Relationship Between Science and Religion

As stated in the very description of this conference, the Mediterranean area is a platform on which Western civilization was born. Influenced by Judeo-Christianity, Greek philosophy and Roman law, the relationship between science and Christianity has also been shaped in this area.

The relationship which has proven to be extremely complex throughout history. “The case of Galileo Galilei” represents quite possibly the most famous episode from this relationship. It is my intention to point out all the relevant factors that have influenced the development of the relationship between Galileo and the Catholic Church and to explain how two specifically radical paradigms cannot withstand the burden of critical evaluation. According to the first paradigm (extremely popular with the general public), the Galileo case is an example of the centuries-old conflict between the Catholic Church and the natural sciences, in which the Church did everything in its power to prevent the development of science and education. According to another paradigm, the outcome of the Galileo case was expected. The Italian scientist deserved punishment not only for breaking church laws, but also for failing to respect the scientific method and the laws of logical reasoning. The thesis of my presentation can be summarized as follows: It is impossible to truly understand the whole case without rejecting both of the foregoing paradigms. The Galileo case is a multi-layered process within which various political, social, economic, religious and intellectual factors have acted.

MILE MARINČIĆ

Visoka škola Ivanić-Grad, Hrvatska /
College Ivanić-Grad, Croatia

Sv. Bonaventura – čovjek je slika Boga

U ovom radu nastojat ćemo sagledati značaj sv. Bonaventure ponajprije za filozofiju i teologiju srednjega vijeka, ali i njegov značaj u pogledu svojevrsnih implikacija na suvremeni filozofsko-teološki pogled iz perspektive njegovog djela *Itinerarium mentis da Deum – Put duha k Bogu*. Posebno je važno naglasiti da se učenje sv. Bonaventure zahvaljujući redu male braće (OFM) kojemu je pripadao vrlo brzo širilo diljem tada poznatoga svijeta, kao što je bio slučaj i sa samim franjevačkim redom iz malog mjesta Asiza u Italiji u kojemu je nastao zahvaljujući sv. Franji Asiškom. Franjevci su ponajprije bili širitelji Božje riječi, ali su iznjedrili i gorljive teologe i filozofe poput sv. Bonaventure i Ivana Dunsa Škota. Možemo li pomiriti teologiju i filozofiju i koliko je sam sv. Bonaventura u tome uspio, bit će temeljna preokupacija ovoga rada.

St. Bonaventure – the Human as the Image of God

In this paper I aim to perceive, first and foremost, the significance of St. Bonaventure in the philosophy and theology of the Middle Ages, but also his importance with its certain implications on the contemporary philosophical-theological view from the perspective of his work *Itinerarium mentis da Deum – Itinerary of the Soul to God*. It is especially important to emphasize that St. Bonaventure's teaching spread very quickly throughout the then-known world owing to the Order of Friars Minor (OFM), to which he himself belonged, as did the Franciscan Order itself spread throughout the then-known world from the little town of Assisi in Italy, where it was founded by St. Francis of Assisi. The Franciscans were predominantly spreading God's Word, but they also

in this process generated some passionate theologians and philosophers such as St. Bonaventure and John Duns Scotus. If it is possible to reconcile theology and philosophy and how much had St. Bonaventure himself succeeded in doing so, will be the basic preoccupation of this paper.

STJEPAN MARUŠIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska (doktorand) /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia
(PhD student)*

Miletska škola i rođenje kritičkog mišljenja

Miletska se škola, utemeljena u šestom stoljeću pr. n. e., često navodi kao začetak znanstvenog i naturalističkog pogleda na svijet, a njezin utemeljitelj Tales smatra se praocem moderne znanosti. Tales i njegovi učenici Anaksimandar i Anaksimen pokušali su spoznati prirodu bez pozivanja na volju i djelovanje bogova, a moguće je i da je Anaksimandar proveo prvi znanstveni pokus pomoću kojeg je izračunao duljinu godine i godišnjih doba. Iako o ovim filozofima danas znamo samo posredno preko komentarâ kasnijih filozofa, neupitan je iznimni utjecaj i značaj miletске škole za razvoj modernog znanstvenog mišljenja. No u miletskoj školi nije bio revolucionaran samo njihov pokušaj spoznaje prirode kao uređenog sustava bez pozivanja na božansku intervenciju. Ključna je i njihova spremnost na kritiku i odbacivanje postojeće paradigmе, ne samo u smislu drugačijeg pristupa spoznaji svijeta od onoga koji je u to doba bio prevladavajući, već i u smislu kritičkog pristupa i odbacivanja učenja prethodnika i učitelja unutar same miletске škole. Sva tri navedena filozofa imala su radikalno različite ideje o građi i ustroju svijeta i prirode, što je vrlo netipično za filozofsku školu, u kojima se obično i nove ideje pokušava protumačiti kao reinterpretaciju učenja utemeljitelja škole koja imaju gotovo dogmatični status. Kratkim pregledom evolucije kozmoloških pogleda triju uzastopnih filozofa miletске škole pokušat ćemo dočarati dubinu razlika među njihovim filozofijama, ali i pokušati ukazati na načine na koje su teorije njihovih prethodnika utjecale na filozofiju svakog od njih. Iako je zbog nedostatka povijesnih izvora naše razumijevanje filozofâ miletске škole, a pogotovo njihovih međusobnih odnosa, uvelike spekulativno, činjenica da su tri uzastopna filozofa te škole imala tako radikalno različite ideje ukazuje da su idejama svojih prethodnika pristupali kritički i bez dogmatizma. U miletskoj školi, dakle, nalazimo začeće ne samo znan-

stvenog pogleda na svijet, nego i znanstvenog pogleda na sama objašnjenja tog svijeta kojima se pristupa kao nečemu što treba propitkivati, usavršavati i unaprjeđivati.

The Milesian School and the Birth of Critical Thinking

The Milesian school was founded in the 6th century BC and is often considered the beginning of the scientific and naturalistic way of looking at the world, with its founder Thales as the grandfather of science. Thales and his pupils Anaximander and Anaximenes tried to understand nature without reference to the will and influence of the gods, and it is possible that Anaximander actually conducted the first scientific experiment which he used to calculate the length of the year and the seasons. Although today our knowledge of these philosophers is only indirect and limited to comments by later philosophers, there is no doubt that the Milesian school had a great influence and significance in the development of modern scientific thought. However, the attempt to explain nature as an ordered system without reference to divine intervention was not the only revolutionary aspect of the Milesian school. Their willingness to criticize and depart from the existing paradigm at the time was also crucial, not only in the sense of a different approach to understanding the world than what was prevalent at the time, but also in the sense of employing a critical approach to and rejecting the teachings of their predecessors and teachers within their own school. All three of these philosophers had radically different ideas on the structure and organization of nature and the cosmos, which is highly unusual for a school of philosophy, in which it is typical to interpret even new ideas as a reinterpretation of the teachings of a school's founder that have almost dogmatic status. We will use a short overview of the evolution of the cosmological ideas of the three successive philosophers of the Milesian school to try to describe the depth of the differences between their philosophies but also to try to indicate ways in which the theories of their predecessors might have influenced the ideas of each one of them. Although the lack of direct historical sources makes our knowledge of

the Milesian school and especially the relations between their teachings largely speculative, the fact that three successive philosophers of this school had such radically different ideas indicates that they approached the ideas of their predecessors critically and without dogmatism. The Milesian school thus represents a starting point not only for the scientific way of looking at the world but also the scientific way of looking at our explanations of that world, which should be approached as something to be questioned and improved.

ANĐELKO MILARDOVIĆ

*Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Hrvatska /
Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb, Croatia*

Genealogija mediteranskih korijena politologije

Politologija je pojedinačna znanost o politici. Njezino podrijetlo je u praktičnoj filozofiji rođenoj u Grčkoj i Rimu, šire Mediteranu. Sve do 19. stoljeća znanje o politici (*political science / Politikwissenschaft / politikē epistêmē*) bilo je dijelom praktične filozofije. Tijekom 19. i poglavito 20. stoljeća u procesu oposebljivanja ili izdvajanja iz filozofije nastaje moderna politologija. Kao pojedinačna znanost nije izgubila svoje mediteranske korijene filozofije. *U odnosu na glavne struje mišljenja u modernoj politologiji susrećemo se s tri relevantne škole mišljenja i tri građevna bloka politologije prema UNESCO-voj klasifikaciji.*

Prva je u politologiji normativno-ontološka škola znanja o politici. Temeljno pitanje ove škole je: kakvo bi političko trebalo biti? Ono izvorno pada u polje grčko-rimske i kršćanske tradicije (Platon – Aristotel – Toma Akvinski) s naglaskom na etičku dimenziju politike i političkoga, poglavito u Aristotelovoj filozofiji u odnosu na razdiobu njegova sustava na *theoria – praxis – poiesis*.

U toj razdiobi normativno-ontološka koncepcija politike kao dijela onoga *praxis* (etika – ekonomija – politika) ima snažno aristotelijansko naslijede u slučaju Tome Akvinskoga, na tragu prožimanja etike i politike. U povijesti hrvatske politologije s aristotelovskim se naslijedem susrećemo kod Nikole Vitova Gučetića i dijelom politologa u Hrvatskoj 20. stoljeća koji slijede normativno-ontološku koncepciju politike. *Mediterska tradicija znanja o politici (politikē epistêmē) imala je svoj utjecaj u germanskom svijetu.* Normativistički smjer u svjetskoj politologiji zastupa više relevantnih filozofa/politologa: L. Strauss, W. Henis, H. Arendt, E. Voegelin, H. Spiro, H. Maier, B. Chirck, M. Oakeshott i Karl-Heinz Volkmann-Schluck.

Aristotelovsko-rimsko-kršćanska tradicija normativno-ontologejske koncepcije znanja o politici susrela se s izazovom *razdvajanja* (njem.

Trennung) etike i politike. Auktor toga razdvajanja bio je novovjekovni Mediteranac Niccolò Machiavelli. Smatra se ocem novovjekovne politologije, utemeljiteljem nauka o *politici kao tehnicu* (*Politik als Technik*) uspostavljanja vlasti i tehnicu vladanja, odnosno političkom instrumentalizmu. *Vladar* je nastao u Firenzi (1532.) na Mediteranu. Od njegove pojave ne postoji više jedinstvo etike i politike. Tradiciji Niccola Machiavellija, čini se, najbliži je Vinko Lozovina u djelu *Machiavelli i njegova politička nauka* (1928.).

Druga škola mišljenja u politologiji škola je političkog instrumentalizma. Ne biraju se sredstva da se dođe do cilja. Riječ je o školi koja pokušava znanstveno tumačiti politiku kao tehniku (vladanja).

Normativno-ontološka koncepcija politologije sastavnica je *političke teorije* kao prvog građevnog bloka politologije prema UNESCO-voj klasifikaciji. Politička teorija ima korijene u mediteranskoj filozofiji. Dijeli se na klasične i moderne političke teorije. Klasične su politička filozofija i povijest političkih ideja. Moderne su pozitivne i znanstvene političke teorije.

Drugu sastavnicu politologije prema UNESCO-u tvori znanje o *političkim sustavima* ili oblicima vladavine. Uporište ima u političkoj filozofiji Mediteranaca poput Platona, Aristotela, Akvinskog, Machiavellija, čije su tipologije o oblicima vladavine preuzeli politolozi tijekom povijesti politologije.

Treća škola mišljenja u politologiji je *empirijsko-analitička*, s uporištem u sociologiji i psihologiji, koja se ne pita kakvo bi političko trebalo biti, već kakvo političko jest. Ova je struja pod utjecajem nadasve britanskog i američkog empirizma.

Treći građevni blok politologije prema UNESCO-u tvore teorije vanjske politike i međunarodnih odnosa. *Politička teorija, unutarnja politika (oblici političkih sustava/vladavina) i vanjska politika/međunarodni odnosi prema UNESCO-u čine strukturu političkih znanosti.* Na nju se nadograđuju discipline u relaciji spram politologije kao što su politička filozofija, politička antropologija, socijalna i politička psihologija, sociologija politike i politička povijest. Ove discipline također imaju svoje korijene u filozofiji nastaloj na Mediteranu. Struktura politolo-

gije i njezinih mediteranskih korijena podašrta je u prvom (1996.) i drugom izdanju (2014.) knjige *Uvod u politologiju*, autor koje je pisac ovih skromnih redaka. Ovo je izlaganje pak kompatibilno s njegovom novom knjigom *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu*.

Genealogy of Mediterranean Roots of Political Science

Political science or politology is a science about politics. Its origins are in practical philosophy born in Greece and Rome, and the wider Mediterranean area. Until the 19th century, knowledge of politics (political science / *Politikwissenschaft* / *politikē epistêmē*) was a part of practical philosophy. During the 19th, and mainly 20th century, modern political science separated itself from philosophy. As a separate science, it did not lose its Mediterranean philosophy roots. *In modern political science, three relevant schools of thought and three building blocks can be encountered in relation to main strands of thought, as per UNESCO classification.*

The first one is the normative-ontological school of political knowledge. The fundamental question of this school is what should the political be like? This question originally belongs in the sphere of Greek-Roman and Christian tradition (Plato – Aristotle – Thomas Aquinas) with focus on the ethical dimension of politics and the political, primarily in Aristotle's philosophy, in relation to the division of his system into *theoria – praxis – poiesis*.

In this division, the normative-ontological concept of politics as part of *praxis* (ethics – economics – politics) has a strong Aristotelian tradition in case of Thomas Aquinas, squarely in line with the permeation of ethics and politics. The Aristotelian heritage in Croatian 20th- century political science can be seen in the work of Nikola Vitov Gučetić and some politologists who follow the normative-ontological concept of politics. *The Mediterranean tradition of knowledge of politics (politikē epistêmē) influenced the German world. In global political science,*

normativism is represented by several relevant philosophers/politologists: L. Strauss, W. Henis, H. Arendt, E. Voegelin, H. Spiro, H. Maier, B. Chirck, M. Oakeshott and Karl-Heinz Volkmann-Schluck.

The Aristotelian-Roman-Christian tradition of normative-ontological concept of knowledge of politics encountered the challenge of *separation* (German: *Trennung*) of ethics and politics. The author of this separation was a new age Mediterranean Niccolò Machiavelli. He is considered a father of the new age political science, founder of the doctrine of *politics as a technique* (*Politik als Technik*) of the establishment of government and rule, that is, political instrumentalism. *The Prince* was written in Florence (1532), in the Mediterranean. Since its appearance, there has been no more unity of ethics and politics. It seems that Vinko Lozovina in his work *Machiavelli and his Political Doctrine* came closest to the tradition of Niccolò Machiavelli (1928).

The school of thought in political science is the school of political instrumentalism. The end justifies the means. This school tries to explain politics scientifically as a technique (of rule).

The normative-ontological concept of political science is a component of *political theory* as the first building block of political science according to the UNESCO classification. Political theory has its roots in the Mediterranean philosophy. It is divided into classic and modern political theories. The classic ones are political philosophy and the history of political ideas. The modern ones are positive and scientific political theories.

The second component of political science, according to the UNESCO, is made of knowledge about *political systems* or forms of rule. Its footing is in political philosophy of the Mediterraneans, such as Plato, Aristotle, Aquinas and Machiavelli, whose typologies on forms of rule were adopted by politologists throughout the history of political science.

The third school of thought in political science is *empirical-analytical*, with footing in sociology and psychology, and it does not ask what the political should be like, but what the political is. This strand is completely under the influence of British and American empiricism.

The third building block of political science, according to the UNESCO, consists of the theories of foreign affairs and international relations. *Political theory, internal affairs (forms of political systems/ rules) and foreign affairs/international relations, according to the UNESCO, make the structure of political sciences.* Disciplines such as political philosophy, political anthropology, social and political psychology, sociology of politics and political history are an upgrade of political science. These disciplines also have their roots in the philosophy of the Mediterranean. The structure of political science and its Mediterranean roots is laid out in the first (1996) and the second edition (2014) of the book *Uvod u politologiju* (*Introduction to Political Science*) written by the author of this paper. On the other hand, this presentation is compatible with his new book *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu* (*Knowledge of Politics and Croatian Political Science in European Context*).

SAŠA MRDULJAŠ

*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Hrvatska /
Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Split, Croatia*

Crna Gora: od poprišta »sukoba civilizacija« do funkcionalnog multikulturalnog društva

Povjesno gledano, uvjeti u kojima je na različitim točkama svijeta dolazilo do interkulturalnih prožimanja bili su različiti te su takva i iskustva. Ona se kreću od izrazito pozitivnih do krajne negativnih. Na samom Mediteranu suodnosi između presudnih, religijom određenih kulturno-identitetnih formacija od svoje su inicialne forme obilježeni političkom instrumentaliziranošću, konkurentskim relacijama i etničkim ekskluzivizmom. Stoga su u kontinuitetu definirani i određenim nepovjerenjem te distanciranošću. U tom smislu prostori današnje Crne Gore nisu predstavljali izuzetak. Štoviše, bili su poprištem dubokih, u pravilu politički motiviranih kulturno-vjerskih transformacija i sukoba. S obzirom na taj, stoljetni razvoj postavlja se pitanje zbog čega je Crna Gora uspjela ostati jednom od rijetkih mediteranskih zemalja ne samo očuvanog, već izrazito konstruktivno artikuliranog multikulturalizma.

Montenegro: from a Scene of a “Clash of Civilizations” to a Functional Multicultural Society

Historically, the conditions in which intercultural permeations have taken place in different parts of the world have been different, and so have the experiences. They range from extremely positive to extremely negative. In the Mediterranean itself, the correlations between crucial cultural-identity formations determined by religion have been marked by political instrumentality, competitive relations and ethnic exclusivism from their initial form. Therefore, they have been continuously defined by certain distrust and distance. In that sense, the area of today's Montenegro was not an exception. Moreover, it was a scene of deep,

usually politically motivated cultural and religious transformations and conflicts. Taking into consideration the century-long development, the question is raised as to why Montenegro has managed to remain one of the few Mediterranean countries with not only preserved but highly constructive articulated multiculturalism.

IVAN PEOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska (student) /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia
(MA student)*

Razvoj dubrovačkog republikanizma u XVII. i XVIII. stoljeću: Tomo Basiljević i Ivo Natali

Tomo Basiljević (1756.–1806.), dubrovački diplomat i filozof, studirao je na nizu sveučilišta u Europi na kojima se upoznao s prosvjetiteljskom mišlju. Basiljevićevi radovi nisu objavljeni sve do pedesetih godina dvadesetog stoljeća, zbog čega je u mnogočemu zaboravljen u povijesti hrvatske filozofije. U ovom ču se izlaganju osvrnuti na generalne značajke njegove republikanske filozofije i na njegov rad *Plan de Réforme de la République de Raguse*.

Ivo Natali (1785.–1853.) bio je dubrovački diplomat koji je najpoznatiji po borbi protiv Francuza i borbi za opstanak Republike na Bečkom kongresu. Poput Basiljevića, ni Natali nije objavio velik dio svojih rada, a u ovom izlaganju osvrnut će se na njegove rasprave *Storia di Ragusa* i *O načinu na koji bi se mogao spriječiti krajnji despotizam*.

Basiljević i Natali nalazili su se na različitim pozicijama dubrovačkog političkog spektra, no njihove rasprave imaju zajedničke točke. Ipak, oni dubrovački republikanizam dižu na jednu moderniju razinu i odmiču ga od renesansnih postavki u kojima je funkcionirao do tada.

Development of Ragusan Republicanism in the XVII and XVIII Centuries: Tomo Bassegli and Ivo Natali

Tomo Bassegli (1756–1806), a Ragusan diplomat and a philosopher, studied at various European universities, where he got in contact with Enlightenment thought. Bassegli's works were not published until the 1950s, which is the reason why he is mostly forgotten in the canon of

Croatian philosophy. In this presentation I will reflect on his general philosophical thoughts as well as his work *Plan de Réforme de la République de Raguse*.

Ivo Natali (1785–1853) was a Ragusan diplomat that is most famous for his anti-Napoleonic fight and struggle to keep the Republic alive at Vienna Congress. Like Bassegli, Natali did not publish most of his works and in this presentation I will reflect on his discussions *Storia di Ragusa* and *On methods of preventing utmost despotism*.

Bassegli and Natali can be found on different parts of Ragusan political spectrum, but their discussions have common talking points. Their works on republicanism elevated Ragusan republican tradition to a modern level and removed it from Renaissance ideals it clung onto.

HRVOJE RELJA

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Tomističko poimanje čuda

Čuda se predstavljaju kao izuzetno čudnovati događaji, koji u nama bude čuđenje, koji nas nužno potiču da se pitamo: što su čuda, postoji li istinsko čudo, jesu li moguća, impliciraju li istinska čuda Boga za autora, ako postoje, zašto postoje, ako ih Bog čini, zašto ih čini, ako postoje, možemo li ih spoznati, ako ih možemo spoznati, kako ih možemo spoznati? Da bi se približili odgovorima na navedena pitanja u izlaganju će se u svjetlu metafizike Tome Akvinskog iznijeti tomističko poimanje naravi čuda, prvo ontološke, a onda i semiološke, da bi se zatim, na osnovi tih argumentacija, obraziožila tomistička pozicija o odnosu koji ljudske spoznajne moći i razumnost mogu imati u razlučivanju čudnovatih događaja kao čuda.

Thomistic Understanding of Miracles

Miracles are presented as extremely wondrous events, which arouse wonder in us, which necessarily make us wonder: what are miracles, is there a true miracle, are they possible, do true miracles imply God as their author, if there are miracles, why do they exist, if God makes miracles, why does he make them, if there are miracles, can we know them, if we can know them, how can we know them? To approach the answers to these questions, the Thomistic understanding of the nature of miracles will be presented in the light of Thomas Aquinas' metaphysics, first ontological and then semiological, in order to explain, based on these arguments, the Thomistic position on the relationship between the human cognitive power and rationality in discerning wondrous events as miracles.

VLADIMIR RISMONDO

*Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku,
Hrvatska /
Academy of Arts, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

Mit kao predfilozofjsko sredstvo spoznaje: vizualna i narativna analiza mita o Medeji

Izlaganje se temelji na istovremenoj upotrebi dva analitička modela, primjenjena na grčki mit o Medeji, te njihova kasnija tumačenja, prvenstveno u Euripidovoj drami *Medeja*. Prvi, vizualni i spacijalni model, ustanovljen je prema razlikovanju dnevnog i noćnog sustava imaginacije Gilberta Duranda; drugi, temporalni model, bazira se na narativnoj analizi Williama Labova. Kombinacijom dva modela ulazimo u duboku strukturu mita o Medeji kao svojevrsne anomalije unutar šireg narativa o Argonautima, te pokazujemo da je mit nastao kao predfilozofjsko spoznajno sredstvo u vidu fuzije starijeg pripovijedanja o Medeji te noviјe pripovijesti o Jazonu i Argonautima.

Myth as a Pre-philosophical Tool of Cognition: Visual and Narrative Analysis of the Myth of Medea

The presentation is based on the simultaneous use of two analytical models, applied to the Greek myth of Medea, and its later interpretations, primarily in Euripides' play *Medea*. The first, a visual and a spatial model, is established according to the distinction between the day and night systems of imagination proposed by Gilbert Durand; the second, temporal model, is based on the narrative analysis inaugurated by William Labov. Combining the two models, we enter into the deep structure of the Medea's myth which is considered as a kind of anomaly within the broader narrative of the Argonauts. The aim of the presentation is to show that the particular myth emerged as a pre-philosophical cognitive tool in the form of a fusion of the older narrative of Medea, and more recent narratives of Jason and the Argonauts.

SLOBODAN STAMATOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska (doktorand) /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia
(PhD student)*

Nova slika antičke filozofije i veliki povratak Platonu

Dok po tradicionalnom gledištu antička filozofija obično završava s Aristotelom, s novijim razvojem filozofijske historiografije počela se pomaljati nova slika antičke filozofije koja se pokazuje mnogo življom i sadržajnjom. U njoj su tradicionalno podcijenjena postaristotelovska razdoblja s pravom zadobila svoju veliku revalorizaciju, što je doveđlo do toga da se sada i doaristotelovska filozofija vidi u novom svjetlu. Iako je nova periodizacija antičke filozofije još uvijek u izgradnji, smatramo da se sada već mogu razlučiti tri petostoljetna razdoblja kao njene najopćenitije povijesne epohe: ranoantička filozofija, srednjoantička filozofija i kasnoantička filozofija. Pokazuje se, međutim, da je ta povijesna struktura antičke filozofije određena njenim odnosom prema Platonu: bijegom od Platona (*fuga Platonis*) i vraćanjem Platonu (*redditio ad Platonem*). To veliko vraćanje Platonu koje se odvijalo u razdoblju od oko 80. pr. n. e. do oko 220. n. e. rezultirao je time da je antička filozofija našla svoje dovršenje u kasnoantičkom platonizmu, filozofiji koju su religije Zapada, kršćanstvo i islam, koristile za svoje filozofsko-teološke svjetonazole. Upravo je to platonističko naslijeđe kršćanstva i islama ključni razlog što zapadni svijet ima svoju antičku filozofiju čiji su glavni protagonisti Platon i Aristotel.

A New Image of Ancient Philosophy and the Great Return to Plato

In traditional view ancient philosophy usually terminates with Aristotle, but after recent development of philosophical historiography a new image of ancient philosophy begins to emerge, one that appears much

more vivid and rich in content. Traditionally underestimated post-Aristotelian periods have rightly undergone a major revaluation, leading to the result that now even pre-Aristotelian philosophy is viewed in a new light. Although the new periodization of ancient philosophy is still under construction, we hold that it is already possible to distinguish three five-century periods of ancient philosophy as its most general historical epochs: early antique philosophy, middle antique philosophy and late antique philosophy. It shows, however, that such historical structure of ancient philosophy is fundamentally determined by its relation to Plato: by flight from Plato (*fuga Platonis*) and return to Plato (*reddito ad Platonem*). This great returning to Plato that took place in the period from c. 80 BCE to c. 220 CE resulted in ancient philosophy finding its completion in late antique Platonism, a philosophy used by religions of the West, Christianity and Islam, for their philosophical-theological worldviews. It is rightly this Platonistic legacy of Christianity and Islam that is the key reason that the Western world has its ancient philosophy, whose main protagonists are Plato and Aristotle.

FULVIO ŠURAN

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli,

Hrvatska /

Faculty of Educational Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia

In memoriam: Emanuele Severino (1929.–2020.).

Od bitka u vremenu do bitka u vječnosti

Emanuele Severino (bio) je jedan od velikana filozofske misli našeg vremena koji je imao hrabrosti iznositi stavove snažnog, radikalnog mišljenja. Ne posustajući ni trenutka, on je, kao što priliči filozofskoj izvornosti, ponovno stavio u diskusiju svu zapadnjačku misao, pokazujući da je skrenula u dimenziji tisućljetne iluzije, izložeći se tako ironiji skeptika. Iako nitko nije dokazao neutemeljenost njegove filozofije vječnosti svih entiteta – teorijski nepobitne i neupitne – ono što »frustrira« naročito je stav da sve što je zapadni čovjek učinio, počevši od kršćanstva, nije ništa drugo nego kolosalna greška, koja čovjeka vodi do kronične bezumnosti koju on objelodanjuje sjajem njegove intuicije o vječnosti svega. Za Severina, zapadnjačka misao nakon Parmenida okrenula je leđa Bitku, razmišljanju kao sodbini, ulazeći tako sve dublje u iluziju postajanja svih stvari. Za suvremenog pojedinca, koji živi u toj sveobuhvatnoj iluziji postajanja, sva se bića, ljudi, stvari, događaji, rađaju iz ničega, kojemu se na kraju i vraćaju. Postajanje postojanja se tako svrstava između dva događaja koja nazivamo rođenjem i smrću. Otuda nihilizam zapadnjačke globalizacije. Međutim, neovisno o tome što mislili o njegovoj filozofiji bitka, zasigurno »živa« ostaje njegova sveobuhvatna kritika modernog zapadnog nihilizma i planetarnog primata tehnologije – čime donekle nastavlja Heideggerovim stopama. Interesantna su, u tom pogledu, njegova razmišljanja o povezanosti rata, nasilja i suvremenosti. Naime, ako znanstveno-tehnološka efikasnost proizlazi iz odbacivanja svakog ograničenja i granica, onda se sve može prekršiti, pa stoga i nasilje nije samo moguće, već i prihvatljivo.

In Memoriam: Emanuele Severino (1929–2020). From Being in Time to Being in Eternity

Emanuele Severino was, and still is, one of the greats of the philosophical thought of our time, who had the courage to express the views of a strong, radical thinking. Without failing for a moment, he, in what characterizes philosophical originality, again brought into question all Western thought, showing that it had diverted into the dimension of the millennial illusion, and thus exposing himself to the irony of the skeptics. Although no one has proved the merits of his philosophy of eternity of all entities – theoretically irrefutable and unquestionable – what “frustrates” is especially the view that everything that Western man has done, beginning with Christianity, is nothing but a colossal mistake, one that leads to the chronic nonsense he reveals with the brilliance of his intuition about the eternity of everything. For Severino, Western thought after Parmenides turned his back on Being, to thinking as fate, thus delving deeper into the illusion about the existence of all things. For the modern individual, living in this all-pervasive illusion of existence, all beings, people, things, events, are born out of nothing, to which they eventually return. The becoming of existence is thus placed between two events which we call birth and death. Hence the nihilism of Western globalization. However, no matter what you may think of his philosophy of Being, his pervasive critique of modern Western nihilism, the planetary primacy of technology, surely remains “alive” – to some extent continuing in Heidegger’s footsteps. Interesting in this regard are his reflections on the link between war, violence and modernity. Namely, if scientific and technological efficiency arises from the rejection of every constraint and boundary, then everything can be violated, and therefore violence is not only possible but also acceptable.

BORIS VUKIĆEVIĆ

*Faculty of Political Science, University of Montenegro, Podgorica, Montenegro /
Fakultet političkih znanosti, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, Crna Gora*

Montenegrin Mediterranean: a History of Longing for Belonging

The Montenegrin long struggle to defend its independence is inextricably bound to its striving to reach the sea. On the one hand, the customs, the language, the food, the architecture, and its very multiculturalism itself, kept Montenegro in the Mediterranean circle. On the other hand, the Adriatic was very near, but impossible to reach since the Lovcen Mountain stood between, as the Alps in Emily Dickinson's poem. The struggle between the inner forces coming from the sometimes mystical but still dark hinterland and the brighter, sunnier openness of the Mediterranean cosmos remains part of Montenegrin identity, as much as it was present when Montenegrin ruler, philosopher and writer Njegos wrote on his grand tours in Italy or on his admiration of Homer, who remained for him a paragon of a Mediterranean storyteller. The Mediterranean has always been, and remains an eternal inspiration for Montenegrin artists and thinkers.

Crnogorski Mediteran: povijest žudnje za pripadnošću

Dugotrajna crnogorska borba za obranu neovisnosti neodvojivo je vezana za izlaz na more. S jedne strane, njezini običaji, jezik, kuhinja, arhitektura i sam njen multikulturalizam držali su Crnu Goru u okviru mediteranskoga kruga. S druge strane, Jadran je bio vrlo blizu, no nedostižan zbog Lovćena između, poput Alpskih planina u pjesmi Emily Dickinson. Borba između unutarnjih snaga koje su dolazile iz katkad mistične, no mračne unutrašnjosti i svijetle, osunčane otvorenosti mediteranskog kozmosa ostaje dijelom crnogorskog identiteta, jednako kao što je bila u vrijeme kad je crnogorski vladar, pjesnik i pisac Njegoš

pisao o svojim putovanjima po Italiji ili divljenju prema Homeru, koji je za njega bio inkarnacija mediteranskog pripovjedača. Sredozemlje je oduvijek bilo, i ostaje, nepresušna inspiracija crnogorskih umjetnika i mislilaca.

DŽEVAD ZEĆIĆ

*Strojarski fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Mechanical Engineering, University of Zenica,
Bosnia and Herzegovina*

Mistično i simboličko značenje brojeva kod tajnog udruženja Ikhwan al-Safa

Ikhwan al-Safa (Braća čistoće) bilo je tajno udruženje grupe znanstvenika iz Basre. Napisali su 52 poslanice pod nazivom *Rasa 'il Ikhwan al-Safa wa Khullan al-Wafa* (*Poslanice Braće čistoće i iskrenih prijatelja*) iz različitih znanstvenih oblasti, koje su završene u 10. stoljeću. Poslanice 1 i 2 nose nazive *O aritmetici* i *O geometriji*. U uvodu Poslanice 1 pod nazivom *O aritmetici* Ikhwan al-Safa navodi da postoje četiri vrste filozofskih znanosti. Prva vrsta su propedeutičke znanosti, druga vrsta su logičke znanosti, treća prirodne znanosti, a četvrta su teološke znanosti. Četiri su vrste propedeutičkih znanosti: prva vrsta je aritmetika, druga je geometrija, treća je astronomija, a četvrta je glazba. Geometrija je znanost o mjerenu pomoću dokaza koji su zabilježeni u Euklidovoj knjizi. Navode da aritmetika proučava svojstava brojeva koja slijede ono što su Pitagora i Nicomachus zabilježili u tom pogledu. Teorija brojeva Ikhwan al-Safe izgrađena je na pitagorovskoj tradiciji i izvedena je iz djela *Arithmetika eisagoga* (lat. *Introductio Arithmetika*) koje je napisao Nicomachus od Gerasa (60.–120.). U aritmetici i geometriji brojevi su, od strane Ikhwan al-Safe, promatrani kroz monoteistički duhovni obzor. Koristili su pitagorovsku konstrukciju temeljenu na načelima matematike unutar simboličkog poretka misticizma. Vjerovali su da brojevi u osnovi odgovaraju svemu u svijetu. Na osnovi toga razvili su analogizam koji je naslijeden iz simboličkih pravila pitagorejskih i hermetičkih znanosti. Ono čime započinju teoriju brojeva vezano je za Jedan i broj. U poslanici *O aritmetici* nalazimo: »Jedan (jedinica 1), koji slijedi dva (broj 2), izvor je i načelo svih brojeva, a iz njega se generiraju svi brojevi, i cijeli i razlomljeni, i mogu se ponovo svesti na njega.« Slijedeći Nicomachusa oni smatraju da je 2 prvi broj od svih brojeva. Jedinica 1 koristi se pri brojanju brojeva, ali sama se po sebi ne

smatra brojem. Generiranjem brojeva iz Jedan Ikhwan al-Safa tretirali su osobine brojeva kojima dodjeljuju simboličko i mistično značenje te njihovu egzistencijalno-metafizičku primjenu.

The Mystical and Symbolic Significance of Numbers in the Ikhwan al-Safa Secret Society

The Ikhwan al-Safa (the Brethren of Purity) was a secret association of scientists from Basra. They wrote 52 epistles entitled *Rasa'il Ikhwan al-Safa wa Khullan al-Wafa* (*Epistles of the Brethren of Purity and the Friends of Loyalty*) from various scientific fields that were completed in the 10th century. Epistles 1 and 2 are called *On Arithmetic* and *On Geometry*. In introduction to Epistle 1, titled *On Arithmetic*, Ikhwan al-Safa states that the philosophical sciences are of four kinds: the first kind is the propaedeutic sciences, the second is logical sciences, the third is the natural sciences, and the fourth is theological sciences. The propaedeutic sciences are of four kinds: the first kind is arithmetic, the second is geometry, the third is astronomy, and the fourth is music. Geometry is the science of measurement using the evidence recorded in the book of Euclid. They state that arithmetic studies the properties of numbers that follow what Pythagoras and Nicomachus have noted in this regard. The number theory of Ikhwan al-Safe is built on the Pythagorean tradition and is derived from the work of *Arithmetika eisagoga* (Latin *Introductio Arithmetica*) written by Nicomachus of Geras, who lived between A.D. 60 and 120. In arithmetic and geometry, numbers by Ikhwan al-Safe are viewed through a monotheistic spiritual horizon. They used the Pythagorean construction based on the principles of mathematics within the symbolic order of mysticism. They believed that the numbers correspond basically to everything in the world. On this basis, they developed an analogy that was inherited from the symbolic rules of the Pythagorean and Hermetic sciences. What they do to start number theory is related to One and number. In the Epistle 1, *On Arithmetic*, we find: “One (al-wahid; i. e., the unit 1), which precedes two

(i.e. the number 2), is the source and principle of all numbers, and from it all the numbers are generated, both whole and fractional, and they may be reduced to it again.” Following Nicomachus they consider 2 to be the first number of all numbers. The unit 1 is used when counting numbers, but is not by itself a number. By generating numbers from the One, Ikhwan al-Safa treated the properties of numbers to which they assign symbolic and mystical meaning and their existential-metaphysical application.

ADRESAR SUDIONIKA /
ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

Barbora Badurová
Univerzita Mateja Bela
Pedagogicka fakultá
Ružová 13
97411 Banská Bystrica
Slovačka
e-mail: barbora.badurova@umb.sk

Pavo Barišić
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: pbarisic@hrstud.hr

Ivan Bekavac Basić
Kušlanova 59
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ivanbekavac@yahoo.com

Marita Brčić Kuljiš
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: mbrcic@ffst.hr

Bruno Ćurko
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: bcurko@ffst.hr

Josip Guć

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: jguc@ffst.hr

Mislav Ježić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: jezic.mislav@gmail.com

Zlatko Juras

Strožanačka 49
21312 Podstrana
Hrvatska
e-mail: zlatkojuras1@gmail.com

Duje Drago Jurković

Kukuljevićeva 5
21000 Split
Hrvatska
e-mail: duje.jurkovic@gmail.com

Denis Karanušić

Miroslava Krleže 20
21000 Split
Hrvatska
e-mail: denis.karanusic@st.t-com.hr

Tonći Kokić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: tkokic@ffst.hr

Mislav Kukoč
Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mkukoc@hrstud.hr

Marko Marina
Donja Podgora 13
49240 Donja Stubica
Hrvatska
e-mail: mmarina@hrstud.hr

Mile Marinčić
Visoka škola Ivanić-Grad
Moslavačka 11
10310 Ivanić-Grad
Hrvatska
e-mail: marincic.mile@gmail.com

Stjepan Marušić
Vinogradnska cesta 101
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: stjepan.marusic@gmail.com

Andelko Milardović
Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ammilard@gmail.com

Saša Mrduljaš
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Centar Split
Poljana kraljice Jelene 1
21000 Split
Hrvatska
e-mail: Sasa.Mrduljas@pilar.hr

Ivan Peović
Dražanac 56
21000 Split
Hrvatska
e-mail: ipeovic@yahoo.com

Hrvoje Relja
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: hrelja@ffst.hr

Vladimir Rismundo
Trg senjskih uskoka 3
10020 Zagreb
Hrvatska
e-mail: vrismond@gmail.com

Slobodan Stamatović
Put sv. Mande 8
21000 Split
Hrvatska
e-mail: sstamat@net.hr

Fulvio Šuran
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Zagrebačka 30
52100 Pula
Hrvatska
e-mail: fsuran@unipu.hr

Boris Vukićević
Univerzitet Crne Gore
Fakultet političkih nauka
Ulica 13. jula 2
Podgorica
Crna Gora
e-mail: borisvukicevic@ucg.ac.me

Dževad Zečić

Univerzitet u Zenici

Mašinski fakultet

Fakultetska 1

72000 Zenica

Bosna i Hercegovina

e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35
21000 Split

ZA IZDAVAČE

Bruno Ćurko
Gloria Vickov

UREDNICI

Josip Guć
Anita Lunić
Mira Matijević

KOREKTURA

Josip Guć
Damir Sekulić

DIZAJN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA

Stjepan Ocvirk

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

200

